

93/2

Till kapitalismens lov

DE LAGAR om begränsning av arbetstiden för barn som antogs i England i början av 1800-talet var antagligen olämpliga; "barnens moraliska välfärd var sannolikt mera tryggad i fabriken än i hemmet innan de sociala och moraliska förändringar som det nya industriella systemet möjliggjorde hade mognat". Även de i mitten av århundradet antagna, generellt verkande arbetstidslagarna var skadliga; de ledde till minskad produktion och därmed till en löneminskning eller ett fördröjande av lönestegringen för arbetarna själva. Troligen medförde också den längre fritiden en ökning av alkoholförbrukningen och var därmed direkt skadlig för arbetarna. Det kan antas att lönehöjningar och begränsningar av arbetstiden till stor del blev utan värde på grund av att de befrämjade missbruket av sprit. "Förhållanden som enligt modern mätstock måste utdömas var då vanliga i hela samhället, och lagstiftningen förde med sig andra nackdelar som det inte var lätt att fastställa i tidens komplicerade utveckling och bidrog därjämte att undanskymma och hindra mera naturliga och önskvärda hjälpmedel."

Dessa satsar är hämtade ur en bok som nyss utgivits av professor E. A. Hayek (*Capitalism and the Historians*, The University of Chicago Press) under medverkan av en rad berömda forskare inom den ekonomiska historien, främst Ashton, Hacker och Hutt. Boken är det hittills mest extrema utslaget av tendensen att visa att industrialiseringsprocessen i England i stort sett och inte bara på lång, utan också på ganska kort sikt förbättrade arbetarklassens läge och att statens ingripanden under detta skede väsentligen var förfelade. De arbetsgivare som under 1800-talets förra hälft bekämpade alla förslag till socialpolitisk lagstiftning, som påstod att det blev bättre och bättre bara man lät företagen vara i fred och som skyllde det elände som förekom på arbetarnas slarviga livsföring hade i stort sett rätt, det är bokens tes. De parlamentariska utredningar som gick ut på att arbetarnas läge var uselt, Marx och Engels, som genom studiet av dessa utredningar fick stoff till en samhällsteori i vilken idéerna om utarmning av proletariatet och koncentrationen av rikedom hos några få var huvudpunkter, de forskare och skildrare som i den tidiga industrialismen sett en nedgångsperiod — allt detta är fel, dålig vetenskap som ännu färgar vår uppfattning både av historien och av politiken för dagen. Hayek och hans medarbetare är visserligen inte bara framstående forskare, utan också extrema gammaliberaler — vid sidan av dem är Ohlin eller rent

av Montgomery socialiseringsvire — men de anser sin politiska uppfattning vara en konsekvens av fördomsfri iakttagelse.

Den åsikt de ger uttryck åt är som antytts inte ny. Sedan ett par årtionden har ekonomihistoriker hävdad att den gamla föreställningen om industrialiseringseländet var överdriven. Man har särskilt pekat på folkökningen som ett bevis på att läget inte kan ha varit så dåligt. I Hayeks bok understryks det förut kända faktum att folkökningen redan hade inträtt då industrialiseringsprocessen i stor stil började och snarare var en orsak till än en följd av denna process. Vad man vill bevisa är att över huvud industrialiseringen snarast ledde till en förbättring av arbetarnas villkor, på ett tidigare stadium än man förut gemenligen antagit.

På denna bevisning, som presenteras främst av professor Ashton (vars arbete "The Industrial Revolution" på sin tid berömmade anmälades i Dagens Nyheter av Eli Heckscher), är det inte möjligt att närmare ingå. Den går på flera skilda linjer. Det har varit vanligt att åberopa samtida iakttagare som skildrade arbetarnas nöd, sjuklighet och moraliska förfall; nu klarläggs det att andra iakttagare talat om deras goda ställning. Det viktigaste är emellertid att enligt tillgängliga uppgifter realinkomsterna för flertalet arbetare måste ha stigit åtminstone från omkring år 1820 samt att fabriksarbetarna i allmänhet kan beräknas ha haft det bättre än lantarbetarna; äldre beskrivningar av industrialismen har ofta utgått från en absurd idyllisering av livet på landet. En av de största svårigheterna låg däri att byggnadsverksamheten så starkt minskade under Napoleonkrigen att en stor del av stadsbefolkningen måste hysas i dåliga och bräckliga bostäder. De usla bostadshusen, synliga för varje resande, blev en kuliss som dolde den reella välförändringen.

Hur har då legenden om utarmning under den tidiga industrialiseringen uppkommit? En rad olika faktorer påpekas. Eländet i städerna var mera påtagligt än på landet. Godsägarna, som bekämpade kravet på avskaffande av spannmålstullen, fann det politiskt förmånligt att angripa förhållandena i fabriken. De parlamentariska utredningar som gjordes och som sedan åberopats av historiker från Engels till markarna Hammond var i flera fall grovt partiska till företagens nackdel; i fråga om 1832 års berömda utredning klarläggs detta i detalj av professor Hutt. Den romantiska stämningen i litteraturen var benägen att idealisera det gamla och svartmåla det nya (andra forskare har härlett romantiken ur oron inför industria-

lismens elände). Socialisterna med Marx och Engels i spetsen har i sin antikapitalistiska propaganda haft nytta av föreställningen om eländet under detta skede. I det hela har samhällskritiken helt naturligt uppehållit sig vid vad som bör förbättras, inte vid de förbättringar som skett. På detta sätt har småningom den dogm upp-

stått som Bertrand Russell formulerar i en av sina senaste böcker: "Den industriella revolutionen ledde till ett obeskrivbart elände både i England och Amerika." Sanningen är snarare den motsatta, men en ohållbar uppfattning har blivit en — utanför en liten grupp av specialister — härskande myt.

Det finns väl intet tvivel om att Hayek och hans kolleger i väsentliga punkter har rätt. Men de driver sina teser med nästan samma ensidighet och överdrift som de författare de angriper. I vad mån och vid vilken tid industrialiseringen förbättrade arbetarnas villkor är, det framgår av detaljstudierna, högst oklart, men i de allmänna resonemangen talas tvärsäkert och generellt om förbättringar. För de satsar om farligheten av vissa statsingripanden som jag inledningsvis berörde finns inte någon ordentlig täckning i de sakuppgifter som anförs. De liberala professorerna har i sin entusiasm för en fri kapitalism överskridit gränsen mellan vetenskap och ideologi.

HERBERT TINGSTEN